

Pisatelské kostky – naratologie

Jak lze v krátkosti splnit každé zadání (na základě dvou prvních vět z děl světové literatury).

POSTAVA – modrá kostka

Harry Potter a vězeň z Azkabanu – J. K. Rowlingová

Harry Potter byl v mnohém neobyčejný chlapec. Už jen tím, že víc než kterékoli jiné období celého roku nenáviděl prázdniny.¹...

1 - Postava je charakterizována událostí.

... Ani letos tomu nebylo jinak, navíc měl vše, co se týkalo světa kouzelníků od tety se strýcem zakázáno. Proto velmi potichu otevřel okno a pustil Hedviku. „To není nic pro tebe,“ zavolal za odlétající sovou a hodil na okno pod sebou, kde se zrovna večeřelo, nálož smradlavých petard, které dostal od Rona k narozeninám.

2 - Postava je charakterizována prostředím.

... Ležel na posteli a vše kolem mu připomínalo šťastnější chvíle školního roku: klec se sovou Hedvikou, dlouho nevyčištěná, plášť se znakem Nebelvíru zmuchlaný na židli, tři napůl popsané pergameny na zemi, v rohu opřené koště a hlavně – hůlka. A ta je vlastně kde? No jasně, zapadla do boty.

3 - Postava je charakterizována promluvou o sobě/ druhých o ní.

... „Začíná mě hoch pěkně rozčilovat, pořád se jen válí v pokoji, je to prostě lenoch,“ řekl v přízemí strýc Vernon tetě Petunii, ale tak, aby to Harry slyšel. „Nejsem lenoch, ale chodit ven pod vaším dozorem, prostě odmítám, mám svou hrdost“ zakřičel Harry na oplátku.

4 - Je zobrazeno myšlení postavy

...Kdyby mu alespoň Ron poslal nějaký dopis, pomyslel si Harry. Hermiona mu sice psala, ale že by měl náladu pročítat sáhodlouhé seznamy toho, co už se o prázdninách naučila a ještě má v plánu naučit? Copak nic jiného nedělá? Lámal si s tím hlavu.

5 - Postavu charakterizuje vyprávění o její minulosti.

...V dětství totiž přišel o oba rodiče a od dětství žil u tety se strýcem, ale ti ho příliš v lásce neměli a lhali mu o jeho rodině. Kdo doopravdy je, zjistil ve chvíli, kdy mu přišel dopis z Bradavic.

6 - Vyvstane překvapivý rys postavy.

... Letos ale měl plán! Vytáhl proto zpod postele uklízací sadu a pustil se do toho. Zvelebí si pokoj, ve kterém má strávit dlouhé dva měsíce. Byl rád, že nemůže použít kouzla, dělat pořádek vlastníma rukama ho totiž děsně bavilo, ale kdo by to pochopil, že?

¹ ROWLING, J. K. *Harry Potter a vězeň z Azkabanu*. 2. vyd. Ilustroval Galina MIKLÍNOVÁ, přeložil Pavel MEDEK. Praha: Albatros, 2002. s. 7. ISBN 80-00-01042-9.

PROSTROR – běžová kostka

Alenka v kraji divů – Lewis Carroll

Alenku už mrzelo sedět na břehu vedle cesty a nic nedělat. Párkrát nakoukla sestře do rozečtené knížky, ale nebyly tam žádné obrázky a nic se tam nepovídalo, a co je do knížky, když tam nejsou žádné obrázky a nic se tam nepovídá, řekla si Alenka.²...

1. Prostor nastává strategií „mapa“.

... Popošla kousek dál, na druhou stranu louky, kde mezi stromy byla králičí nora. Bylo do ní krásně vidět až na dno a Alenka mohla v hloubce rozeznat, jak na jedné straně se rozprostírá království Srdcové královny a na druhé straně les plný hub a podivných bytostí.

2. Prostor nastává strategií „cesta“.

... Pomalu se zvedla a vydala se cestou k louce, procházela mezi ovocnými stromy a najednou se rozhodla, že se vydá přes louku. Louka byla nepokosená, chvílemi ani přes trávu neviděla, co je před ní. Najednou stála v lese. Ale co to mezi stromy nevidí? Bílý králík a za ním nora tak velká, že nemohla být králičí.

3. Prostor je podán perspektivně.

... Zaostrila do dálky a viděla vrcholky stromů, trochu se nadzvedla a už tam byly stromy celé. Budu si představovat, že ty stromy za loukou jsou obrázky z knížky, co tu leží přede mnou, vymyslela si Alenka hru, která jí stejně nebavila. Najednou v dálce uviděla pohyb, vyskočila a vyběhla k tomu místu. Stromy se rychle přibližovaly, pohyb se najednou změnil v králíka, teď už by mu mohla spočítat všechny chlupy v kožichu.

...

4. Prostor je podán minimálně, záměrně nedourčeně.

... Najednou uviděla králíka. No, počkej, chytanu tě, pomyslela si Alenka a vyběhla. A už byla v místě, kde najednou zmizel. Ale jak to? Zkoumala okolí, až to našla. Tady! A už se vydala za ním. Nebyla to snadná cesta, ale zvládla jí. Nakonec ho i dostihla. Jenže, zase byl pryč. To byla Alenka ale už někde úplně jinde. Někde, kde to neznala.

5. Prostor příběhu odkazuje k reálnému světu.

... Sestry si vyrazily do přírody, protože kam jinam v okolí Oxfordu, kde pracoval jejich otec, také chodit. Přece nepůjdou do univerzitní knihovny, že? I když to by se tatínkovi asi líbilo. Ne, louka za posledním domem, když se dáte na sever z města, sice není zas nic tak zábavného, ale pořád lepší než knihovna. A hele, jsou tu i králíci.

6. Prostor je vytvořen dialogem postav, případně jejich pohybem.

... „Poběž za mnou!“ zaslechla slabý hlásek, ale odkud to bylo, nemohla Alenka zprvu určit. Bylo to od lesa. Když na to přišla, rozběhla se bez zaváhání k lesu a než tam doběhla, byla celá udýchaná. „Už tady řvu celou hodinu!“ vyčetl jí králík a skočil do nory. Alenka zase nezaváhala a skočila za ním. A padali, padali...a ještě padali. Padali prostě hodně dlouho.

² CARROLL, Lewis. *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Ilustrovala Markéta PRACHATICKÁ. Přeložil Aloys SKOUMAL. 3. vyd. Praha: Albatros, 1983. s. 10.

ČAS – zelená kostka

Pipi Dlouhá punčocha – Astrid Lindgrenová

Na okraji malého, docela malého města byla stará, zpusťlá zahrada. V té zahradě stál starý domek a v tom domku bydlela Pipi Dlouhá punčocha.³...

1 - V textu se objeví anelepse.

...Než se do města přistěhovala, brázdila na lodi svého otce všechna moře světa a sbírala do truhly jejich poklady. Nyní truhla spočívala v jednom z mnoha pokojů staré vily a Pipi se v ní ráda přehrabovala a vzpomínala.

2 - V textu se objeví prolepsy.

... Od vedlejší vily ji pozorovaly dvě děti. Pipi se na ně usmála a něco zakřičela, čemu ony vůbec nerozuměly, protože místo aby přišly k ní na perníčky, jak je Pipi zvala, utekly zpátky do domu. To bylo první setkání Pipi s dětmi odvedle, se kterými brzy zažije ta nejúžasnější dobrodružství a stanou se z nich přátelé na život a na smrt.

3 - Tempo vyprávění je výrazně zpomalené.

... Když se Pipi na zahradě své vily objevila poprvé, sledovala ji z okna sousedního domu Anika. Odhrnula pomalu záclonu a opatrně se podívala ven. Jen aby ji ta divná holka neviděla, pomyslela si. Ale sotva si to pomyslela, Pipi jí zamávala a něco zavolala. Anika přestala dýchat, rychle zatáhla záclonu a schovala se za křeslo.

4 - Tempo vyprávění je zrychlené.

... Z počátku to lidé v okolí nechápali, že může malá holka bydlet sama, ale za rok už bylo všem jasné, že Pipi zvládá bravurně starat se nejen sama o sebe, ale také o celé městečko. To už ale byla doba, kdy Pipi město opouštěla. A není divu, že se s ní přišly do přístavu rozloučit davy lidí.

5 - O jedné události se vypráví opakovaně.

... Přistěhovala se nedávno, na verandu domu donesla nad hlavou svého koně – měla totiž obří sílu a nosit koně pro ni byla hračka. Z okna vedlejší vily ji pozorovala dívka. Dívala se, jak Pipi do verandy nese koně a žasla nejdříve nad tím, že kůň bude bydlet na verandě a pak také nad tím, že cizí zrzavá holka má takovou sílu.

6 - Jednou je vyprávěno o opakujících se (iterativních) událostech.

... Den u Pipy vždy začínal a končil stejně. Každé ráno vynesla z verandy koně, aby se proběhl, a každý večer zase uléhala do postele obráceně s hlavou pod peřinou a s nohama na polštáři.

³ LINDGREN, Astrid. *Pipi Dlouhá punčocha*. 7., rozš. vyd. Ilustroval Adolf BORN, přeložil Josef VOHRYZEK, přeložil Dagmar HARTLOVÁ. Praha: Albatros, 2005. Klub mladých čtenářů (Albatros). s. 8. ISBN 80-00-01476-9.

VYPRAVĚČ – charakteristika vypravěče – oranžová kostka

Hobit – J. R. R. Tolkien

V jisté podzemní noře bydlel jeden hobit. Nebyla to žádná ošklivá, špinavá, vlhká díra, plná konečků žížal a páchnoucí slizem, ani vyschlá, holá písčitá jáma, kde by se nedalo na nic sednout a ničeho se najíst: byla to hobití nora, a to znamená komfort.⁴...

1. Příběh vypráví autodiegetický vypravěč.

...A ten hobit jsem já a ta komfortní nora je moje sídlo, které jsem zdědil po rodičích. A právě v této mé útulné domácnosti začalo moje velké dobrodružství, které vám budu vyprávět.

2. Příběh vypráví homodiegetický vypravěč – svědek. (Vedlejší postava)

... Ještě nedávno jsem o podobných norách a jejich obyvatelích, hobitech nic nevěděl, to se ale změnilo s výpravou, které jsem se také účastnil, i když si mě mnozí asi ani nepamatují. Na koho ale všichni s úctou vzpomínají je Bilbo Pytlík, obyvatel právě oné skvělé nory a o něm bude především mé vyprávění.

3. Vypravěč příběhu znatelně straní některé z postav. (Subjektivní vypravěč)

... Dnes do této nory přišlo na návštěvu mnoho přátel, trpaslíků. Hobit je sice neznal, ale bylo jasné, že jsou to přátelé. Poseděli s ním u stolu, vykouřili jeho tabák, pojedli z jeho zásob, bavili se na jeho účet. Ale ten hobit! Neustále je okřikoval, zamykal spíž a co je nejhorší, ani jednou se na ně neusmál. Taková ostuda!

4. Příběh vypráví nespolehlivý vypravěč (protiřečí fikčním faktům).

... Hobit se sem nastěhoval, protože měl rád světlé prostory a výhled z výšky. Už zde žil několik let, když začalo jeho velké dobrodružství, které vám nyní budu podrobně a hlavně pravdivě vyprávět. Na jeho začátku byl odvážný skok hobita s vrchních pater jeho domu do korun stromů v zahradě.

5. Příběh vypráví střídavě dva vypravěči, kteří nejsou ve shodě.

... Jsem hobit a bydlím v noře, o které by možná někdo řekl, že je komfortní. To by ale mohl říct leda tak někdo, kdo neví, co to komfort je. Můj byt to určitě není. V krbu se samo nezatopí, spíž se sama nenaplní, a tak bych mohl pokračovat. A co teprve zahrada, tam je to úplná hrůza.

K této komfortní noře pak patřila ještě skvělejší a útulnější zahrada, tam to náš hobit měl nejraději.

6. Vypravěč komentuje svůj způsob vyprávění. (Sebereflexivní vyprávění)

... Napsal jsem hobit, i když si myslím, že nikdo vlastně neví, jak takoví hobiti vypadají. Možná přidám časem nějaký jejich popis, ale teď prostě začnu vyprávět o tom velikém dobrodružství, které náš hobit zažil a každý si ho zatím může představit, jak chce.

⁴ TOLKIEN, J. R. R. *Hobit, aneb, Cesta tam a zase zpátky*. Vyd. 5., V Argu 1., rev. Přeložil František VRBA. Praha: Argo, 2005. s. 11. ISBN 80-7203-722-6.

VYPRAVĚČ – způsob vyprávění – žlutá kostka

Knihy džunglí – Rudyard Kipling

Dusno bylo ten večer v Séonijské pahorkatině. O sedmé procitl táta Vlk z denního spánku, podrbal se, zívá a jednu po druhé natáhl tlapy, aby ze špiček zahnal ospalost.⁵...

1 - Vyprávění je v narativní přítomnosti.

... Ano, dobře se tehdy vyspal a to možná mi zachránilo život, pomyslí si Mauglí a se smutkem odchází z krajiny svého dětství. Je už velký a musí začít novou kapitolu svého života. Nechce se mu odejít, ale na druhou stranu je zvědavý, jak lidé žijí, jací jsou a také jak ho přijmou.

2 - Vyprávění je retrospektivní (minulé).

...Cítil tehdy, že něco podivného visí ve vzduchu, že se stane něco výjimečného, něco, co se v jejich kraji ještě nikdy nestalo. Dnes už víme, že ten den přibyl do vlčí smečky podivný tvor, se kterým bude radost, ale i trápení. Ale tehdy nevěděl táta Vlk ještě nic, ale přesto to cítil v těle až do konce každého drápu.

3 - Vyprávění je budoucí.

... Zažene jí a nabere sílu, musí ji nabrat, protože na to, co přijde, ji bude potřebovat. Bude vychovávat lidské mládě. A nebude to obyčejné lidské mládě, toto přinese mnoho radosti, ale i starostí. Především, a to teď ještě nikdo netuší, bude mít velikého nepřítele a s ním bude muset mnoho strážných toho podivného mláděte bojovat.

4 - Vyprávění obsahuje více rovin (intradiegetických vyprávění).

... V tom přiběhla jeho družka, máma Vlčice a vyprávěla mu: „Lovila jsem dnes blízko vesnice a potkala toho směšného medvěda a představ si, co mi vyprávěl: „Jdu takhle na med a lezu po skále, to já prostě zvládám normálně hladce, ale dnes mi to prostě nějak nešlo, tak co se nestalo, včely vyletěly a posedaly mi na čumák i na uši, měl jsem jich plnou hlavu...“, dál jsem to neposlouchala, protože se z křoví ozvalo takové podivné kňučení.“

5 - Vyprávění je achronologické.

... Usnul už ráno a probudil se teprve teď s večerem. Před probuzením slyšel v polospánku volání své smečky. Už od svého dětství miloval hlas své smečky, cítil se v bezpečí, kdykoliv jí slyšel. A na konci svého života ji uslyší ještě s větší radostí, protože to bude hlas všech jeho dětí, i těch, které se teprve narodí, ale i jeho předků, dokonce i těch, kteří odešli tak dávno, že v této chvíli zde není nikdo, kdo by si je pamatoval.

6 - Vyprávění užívá metalepse.

... Ale ne, viděl vás. Vlci jsou plaší, a když na chvíli nezavřete knihu, aby se uklidnil, uteče a příběh, který jsem vám chtěl vyprávět, se nestane. Tak honem, zavřít knihu. Slavný příběh je v ohrožení!

⁵ KIPLING, Rudyard. *Knihy džunglí*. 1. vyd. v Odeonu. Přeložil Aloys SKOUMAL, přeložil Hana SKOUMALOVÁ, Praha: Odeon, 1976. Klub čtenářů (Odeon). s. 7.

BONUS – růžová kostka

Malý princ – Antoine de Saint-Exupéry

Když mi bylo šest let, viděl jsem jednou nádherný obrázek v knize o pralese, která se jmenovala Příběhy ze života. Na obrázku byl hroznýš, jak polyká šelmu.⁶...

1. V textu je přítomen narativní adresát.

... Ty si na to, mami, nepamatuješ, protože jsem si tu knížku půjčil z tátovy knihovny tajně, a proto jsem se s ní schovával ve svých skrýších. Možná si ale vzpomeneš, jak jsem potom pořád kreslil takové podivné obrázky, o kterých sis ty myslela, že jsou na nich klobouky.

2. V textu je obsažen proud vědomí některé z postav, nebo fokalizace.

Proud vědomí – ...Ještě teď, to pomyšlení. Hrůza. Někde tu ta kniha musí být. Počkat, proč to vlastně vykládám? Ach ano, ten hroznýš... a pak ty obrázky. No nic, je to už pryč.

Fokalizace – (fokalizaci v ich-formě nelze užít, proto je zde přepis úvodního úryvku do er-formy) *Když mu bylo šest, viděl jednou nádherný obrázek v knize o pralese, která se jmenovala Příběhy ze života. Na obrázku byl hroznýš, jak polyká šelmu...*

... Hrůza, byla to hrůza. Ten obrázek byl jako živý. Musí to být děs, vidět to naživo, a co kdyby ten had sežral jeho? Ta představa ho donutila knihu zavřít. Musí najít maminku!

3. V průběhu textu je změněn vypravěč.

... Zkoušel jsem to pak nakreslit, ale moc mi to nešlo. Maminka byla smutná. Můj syn byl zvláštní dítě, místo zvířátek, které děti obvykle malují, celé dětství kreslil klobouky. Nevím proč, protože nikdo u nás klobouk nenosil. Sice se mě snažil uklidnit a tvrdil, že je to had, co spolkl kořist, ale já vím, že to byly klobouky.

4. V textu se náhle objeví nová postava.

... Přál jsem si to v té chvíli vidět na vlastní oči, i když jsem se trochu bál. A vtom se stal zázrak. Ozval se zvonek u dveří a vzápětí pak maminčiny nadšené výkřiky. Tehdy jsem poprvé potkal svého strýce Montyho. „Monty je herpetolog, to znamená, že zkoumá hady,“ vysvětlila mi maminka, „byl dlouho pryč, ale teď je tu a nemůže se dočkat, až nám ukáže všechny své mazlíčky.“ „Chtěl bys vidět, jak je krmím?“ podíval se mi strýc do očí.

5. Do textu je zařazena nějaká významná satelitní událost.

... Zkoušel jsem to nakreslit, ale moc mi to nešlo. Najednou se ozvala rána. Do skla narazil model letadla, se kterým si před domem hrál můj bratr. Dost jsem se lekl a chtěl jsem mu nadávat, ale pak jsem si všiml, že se mu letadlo rozbilo a on brečí. Měl by si raději číst, to je bezpečnější a člověk se víc dozví.

6. Do textu je vloženo intradiegetické vyprávění.

... Byl jsem z té knížky opravdu nadšený, a proto mi táta večer před spaním vyprávěl příběh o Africe:

Kdysi dávno v jedné africké vesnici žil chlapec, který se spřátelil s nebezpečným hadem. Byl na to ale tak pyšný, že přestal být opatrný a jednoho dne...

Jak to bylo dál nevím, protože jsem usnul, ale celou noc se mi zdálo, že se kolem mě ovíjí hadi a dokonce jsem se chvíli ocitnul v jejich břiše.

⁶ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Malý princ*. Vydání 4. v Albatrosu. Přeložila Zdeňka STAVINHOVÁ Praha: Albatros, 1977. s. 9.